

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
факультет математики, фізики, комп'ютерних наук і технологій**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
_____ проф. Лазаренко Н.І.
« ____ » _____ 2020 р.

ПРОГРАМА І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
з основ образотворчого, декоративного мистецтва, реставрації
для вступу на ОС магістра
за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
На основі ступеня бакалавра, ступеня магістра
та освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста,
здобутих за іншими спеціальностями

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного випробування з основ образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації розрахована на осіб з СВО бакалавра, магістра та ОКР спеціаліста і передбачає визначення сформованості теоретичних знань та практично зорієнтованих умінь, творчих здібностей у галузі образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації творів мистецтва.

Метою вступного випробування є виявлення рівня теоретичних знань з основ образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації та виявлення здібностей та рівня практичних умінь абітурієнта, оцінити рівень підготовленості учасників з образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації з метою конкурсного відбору для навчання у вищих навчальних закладах. Завданням вступного випробування є перевірка у абітурієнтів рівня мистецької підготовки та творчих здібностей; теоретичних та практичних знань про основи образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації.

Програма вступного випробування складається з **двох етапів** і передбачає:

- творчий конкурс;
- співбесіду, що включає в себе перевірку знань, володіння професійним поняттями апаратом й професійними компетенціями (подається перелік теоретичних питань).

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

ПЕРШИЙ ЕТАП – творчий конкурс

Творчий конкурс – обов’язкова умова професійного відбору абітурієнтів за спеціальністю «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». У зв’язку зі специфікою підготовки фахівців з образотворчого, декоративного мистецтва та реставрації творчий конкурс включає перевірку практичних умінь шляхом виконання завдань з рисунка. Рисунок – один із основних навчальних предметів в системі оволодіння знаннями в образотворчому та декоративному мистецтві. Він є основою реалістичного зображення дійсності і виразником художнього, образного відображення думок, почуттів, уявлень художників оточуючого середовища тощо. Навчальний рисунок розкриває принципи побудови реалістичного зображення на площині, дає знання і навички необхідні для самостійної творчої роботи, а також виховує смаки і художню культуру.

Метою творчого конкурсу є виявлення здібностей та рівня практичних умінь абітурієнта, виявити рівень професійної підготовки абітурієнта з рисунка, його вміння бачити пропорції, характер, форму і хист до художнього відображення та узагальнення.

Завдання вступного випробування з рисунку полягає в тому, щоб визначити рівень знань абітурієнта з композиційної побудови

рисунка; визначити рівень знань абітурієнта при виявленні пропорцій та форми предметів; визначити рівень знань абітурієнта при виявленні об'єму предметів; визначити рівень знань абітурієнта при застосуванні перспективного малювання; визначити рівень знань абітурієнта з цілісного бачення натюрморту; визначити рівень володіння графічними засобами лінією, штрихуванням, нанесенням плями) виконання рисунка.

Роботи оцінюють члени предметної комісії, склад якої затверджений наказом університету. Оцінювання рівня знань і умінь абітурієнтів проводиться членами предметної комісії відповідно до критеріїв оцінювання. Загальна оцінка якості виконання абітурієнтом творчого завдання виводиться за результатом обговорення всіма членами комісії особистих оцінок його роботи. В ході вступного творчого конкурсу абітурієнти мають продемонструвати належний рівень володіння всім комплексом базових умінь з академічного рисунку.

Виконання практичного завдання

На випробування з фаху абітурієнт обов'язково повинен мати: графічні олівці (по твердості чи м'якості визначає абітурієнт); гумку, папір білий цупкий (формат А-3). Для закріплення паперу на планшетах кнопки або клейка стрічка (скотч).

Тривалість конкурсу – 4 години.

Завдання на творчий конкурс

Виконати рисунок складної композиції багатопланового натюрморту на основі натурної постановки. Натюрморт із предметів різних за формою, розміру, матеріальності, фактурі, кольору (предмети побуту, скло, кераміка, гіпсові зліпки, драпірування (Від 5 предметів в постановці). Просторова побудова форми. Композиційне розміщення. Пропорційні відношення. Світлотіньовий рисунок натюрморту. Композиційне розміщення групи предметів на листі паперу. Перспективно-конструктивна побудова форм в просторі за допомогою світлотіні. Основні елементи освітлення і закономірність його розподілу. Конструктивно-пластична побудова. Аналіз форм, загострення характерних особливостей предметів. Передача їх тональності. Узагальнення тоном).

В своїй самостійній роботі абітурієнт повинен вирішити основні задачі рисунка:

- виявити лінійно-конструктивну побудову предметів;
- зобразити світлотіньове моделювання форми предметів за допомогою основних графічних засобів (лінія, штрих) на основі заданого матеріалу;
- володіти технологією роботи на папері твердими і м'якими олівцями, що застосовують у тональному світлотіньовому зображенні;

- володіти характерними особливостями художньо-виразного лінійного малюнка;
- володіти загальними відомостями з перспективи;
- будувати тіні у перспективі;
- відтворювати засобами художнього лінійного малюнка просторові співвідношення об'ємної форми одного предмету;
- виконувати роботу послідовно, від загального до часткового;
- завершувати роботу проробкою деталей та узагальненням, доводячи до цілісності та художньої виразності.

Хід проведення творчого конкурсу

Розміщення натюрмортів в приміщенні навчальної аудиторії на столах-подіумах ведеться так, щоб кожен вступник мав рівні умови малювання. Екзаменатором виставляються прості об'ємні побутові предмети з драперією, з яких складається натюрморт. Вступники користуються планшетами, які закріплюються на мольбертах. Вибір композиції натюрмарту залишається за абітурієнтом, за його смаком і попередньо здобутими знаннями. Абітурієнт має право вибору як працювати: сидіти або стояти біля мольберта. Хід проведення творчого конкурсу контролюється екзаменатором, який веде спостереження і не втручається в процес виконання рисунка. Абітурієнти здають свої роботи викладачу, за бажанням навіть раніше, але не пізніше визначеного терміну часу на іспит (не більше 4 год.)

ДРУГИЙ ЕТАП– співбесіда

Загальні питання з образотворчого, декоративного мистецтва, реставрації.

1. Охарактеризувати основні види образотворчого мистецтва.
2. Перелічити види декоративного мистецтва.
3. Охарактеризувати засоби художньої виразності живопису.
4. Дати визначення «графіці».
5. Які техніки рисунку ви знаєте?
6. Назвати техніки живопису.
7. Охарактеризувати композиційні закони виробів декоративно-прикладного мистецтва.
8. Що таке «жанр», і які Вам відомі жанри творів образотворчого мистецтва?
9. Охарактеризуйте художні напрями та течії.
10. Охарактеризуйте поняття художнього стилю.

11. Назвіть композиційні засоби виразності творів декоративно-прикладного мистецтва.

12. Перерахуйте основні види симетрії творів декоративно-прикладного мистецтва.

13. Назвіть тип орнаментальної композиції, в якій поєднується геометричний і рослинний орнамент.

14. Розкрийте психологічний вплив кольору на свідомість людини.

15. Що відноситься до засобів композиційного формотворення виробів декоративно-прикладного мистецтва?

16. Охарактеризуйте значення текстури та фактури творів мистецтва.

17. Поняття статичності та динаміки в композиції творів образотворчого мистецтва.

18. Назвіть види орнаментів української народної вишивки.

19. Охарактеризуйте поняття «стилю» в мистецтві.

20. Охарактеризуйте колір, як головний засіб художньої виразності творів образотворчого мистецтва.

21. Дайте визначення жанрам графіки.

22. Назвіть види скульптури.

23. Охарактеризуйте техніки та матеріали графіки.

24. Акварельний живопис та його особливості.

25. Дайте визначення терміну «академічний малюнок».

26. Перелічіть відомих Вам майстрів народної творчості.

27. Дайте визначення художньому плетінню з рослинних матеріалів. Наведіть приклади.

28. Перелічіть види портрету.

29. Дайте визначення терміну «тінь», «півтінь», «власна тінь».

30. Охарактеризуйте роль кольору в творах декоративно-прикладного мистецтва.

31. Що Ви знаєте про художній розпис? Перелічіть види художнього розпису.

32. Назвіть найпоширеніші техніки художньої обробки деревини.

33. Дайте визначення терміну «творчий процес».

34. Охарактеризуйте формальні засоби графічної композиції. Пропорції та формат.

35. Що таке натюрморт, наведіть приклади.

36. Охарактеризуйте хроматичні та ахроматичні кольори.

37. Назвіть всі відомі Вам техніки вишивки. Локальні особливості української вишивки.

38. Дайте визначення поняттям «фреска», «мозаїка», «вітраж».

39. Охарактеризуйте українське писанкарство, які Вам відомі види писанок?

40. Що таке витинанка? Техніки та види витинанки.
41. Розкрийте засоби художньої виразності української народної вишивки.
42. Яких відомих представників епохи Відродження Ви знаєте? Наведіть приклади творів.
43. Дайте визначення поняття «контррельєф».
44. Охарактеризуйте матеріали та техніки живопису.
45. Особливості стилю ампір.
46. Охарактеризуйте скульптуру, як вид образотворчого мистецтва.
47. Види масштабу творів декоративно-прикладного мистецтва.
48. Охарактеризуйте художню обробку шкіри. Техніки та технології виготовлення виробів із шкіри.
49. Охарактеризуйте теплі та холодні кольори.
50. Які Ви знаєте види художньої обробки текстильних матеріалів.
51. Символіка кольору в орнаменті українських традиційних ремесел та промислів.
52. Охарактеризуйте поняття станкового живопису.
53. Дайте визначення художній обробці скла: техніки, технологія виготовлення.
54. Розкрийте поняття ажурності, як засобу художньої виразності, творів декоративно-прикладного мистецтва.
55. Охарактеризуйте техніки та технології художньої обробки металу.
56. Яких Ви знаєте відомих українських художників-живописців та графіків?
57. Охарактеризуйте художню обробку глини, техніку виготовлення глиняних виробів.
58. Охарактеризуйте матеріали та техніки скульптури.
59. Символіка орнаментальних мотивів у писанкарстві.
60. Особливості готичного стилю.
61. Охарактеризуйте сучасний стан пам'ятко-охоронної та реставраційної справи в Україні.
62. Дайте визначення понять «консервація», «реставрація», «музеєфікація», «поновлення».
63. Розкрийте значення реставраційного втручання для справ збереження культурної, мистецької спадщини України.
64. Які основні причини реставраційного втручання.
65. Охарактеризуйте основні методи візуального дослідження творів мистецтва.
66. Охарактеризуйте фотографічне дослідження експонату.
67. Охарактеризуйте послідовність дій реставратора.
68. Особливості дослідження технології та збереженості експонату.
69. Особливості виявлення видів та характеру пошкоджень.
70. Які основні види реставраційних процесів.

71. Охарактеризуйте матеріали та інструменти реставратора.
72. Які причини виникнення руйнувань творів мистецтва.
73. Які фізичні, хімічні, біологічні фактори руйнування дерев'яної основи.
74. Які пошкодження полотна його основи ви знаєте.
75. Які фізичні, хімічні та біологічні причини пошкодження полотна його основи ви знаєте?
76. Розтріскування ґрунту на дереві та які причини виникнення.
77. Охарактеризуйте _____ методи досліджень _____ та технології виготовлення гіпсової скульптури.
78. Особливості живопису в техніці старих майстрів.
79. Причини та класифікація пошкоджень творів живопису.
80. Охарактеризуйте види основ живопису: метал, дерево, полотно тощо.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

При виявленні творчого потенціалу абітурієнта практична робота першого етапу (50 балів) оцінюється в комплексі з теоретичною другою етапу (50 балів), що в сумі максимум 100 балів. Враховуються також параметри, які можуть у майбутньому забезпечити безпосередній творчий результат у подальшому засвоєнні освітньо-професійної програми рівня «магістр».

Перший етап – творчий конкурс (0–50 балів)

Бали	Критерії оцінювання
39-50 балів (відмінно)	Абітурієнт демонструє творчі здібності, самостійність, тверді знання і практичні навички, розвинене образне та конструктивне мислення, високу якість технічного виконання. Робота відзначається пластичною цілісністю, виразністю і закінченістю. Робота відрізняється творчими вирішеннями завдання, вступник володіє певним запасом знань та навичками у відтворенні предметного середовища, правильно зображує перспективні скорочення, добре володіє лінійно-конструктивною побудовою та законами світлотіньового моделювання форми. Зображення грамотно побудовано за тональними та колористичними відносинами від найтемнішого до найбільш світлого компонента в рисунку до передачі нюансів теплої і холодної гами сприйняття кольорів. Дотримана правильна послідовність просторових планів за ступенем контрастності, тональної насиченості та деталізації. Кожна з робіт має збалансовану композицію, всі предмети у натюрморті, відповідно до свого значення знайдені за розміром та взаємним розташуванням.

	Зображення оптимально вписано у формат аркуша і не справляє враження дрібного або занадто перебільшеного. Переконаливо змодельована конструктивна будова предметів, проведений геометричний аналіз їх форми, виразно переданий пропорційний лад та характерні деталі. Проявлено високий рівень володіння художніми матеріалами. За рахунок фактури штриха та способів моделювання форм в рисунку передається матеріальна природа натури. Розкрито багатство нюансів форми.
26-38 (добре)	Абітурієнт демонструє необхідний рівень вмінь та знань, достатньо розвинене образне та об'ємно-просторове мислення, володіє основними технічними засобами, правильно застосовує їх на практиці, володіє практичними навичками у відтворенні предметного середовища, але допускає незначні помилки при перспективній побудові або при світлотіньовому моделюванні форми. Робота має збалансовану композицію, всі предмети в натюрморті в цілому утримують пропорційні співвідношення, та взаємне ілюзорне просторове розташування, хоча вони й не є абсолютно досконалими. Зображення вписано у формат аркуша і не справляє враження дрібного або занадто перебільшеного. Опрацьована конструктивна будова предметів, проведений геометричний аналіз їх форми. Зображення загалом переконаливо побудовано за тональними відносинами, але наявні окремі неточності у трактуванні світлотіні та тональних відносин між предметами. Опрацювання форми тоном та фактурою недостатньо повне й переконливе. Проявлено достатній рівень володіння художніми матеріалами.
13-25 (задовільно)	Абітурієнт демонструє намагання побудувати свою роботу за певним планом, але виконує тільки частину обов'язкових вимог до створення площинно-просторового стилізованого зображення, має слабкий рівень у відтворенні предметного середовища, допускає помітні помилки в побудові перспективи, в лінійно-конструктивній побудові та при світлотіньовому моделюванні форми; не завжди послідовно працює над рисунком. Робота має методичні порушення і принципові помилки. Композиція роботи не повністю збалансована. Предмети в зображеному натюрморті за розміром та взаємним розташуванням знайдені не точно. Конструктивна будова предметів виконана з похибками, пропорційний лад та деталі передані приблизно. Зображення

	загалом переконливо побудовано за тональними відносинами, але наявні окремі неточності у трактуванні світлотіні та тональних відносин між предметами. Опрацювання форми тоном та фактурою недостатньо повне. Проявлено наявність досвіду володіння художніми матеріалами.
0-12 (недостатньо)	Абітурієнт зовсім не розуміє задач екзаменаційного завдання, не володіє початковими знаннями, не має мінімального практичного досвіду, необхідного для виконання завдання, припускається грубих методичних, композиційних і технічних помилок, має нерозвинене просторове графічне мислення, працює непослідовно, внаслідок слабкого рівня підготовки встигає небагато зробити під час виконання конкурсної роботи. Композиція роботи не збалансована. Предмети в зображеному натюрморті за розміром та взаємним розташуванням не знайдені. Суттєво відрізняються від натури. Конструктивна будова предметів виконана з грубими похибками, пропорційний лад та деталі передані приблизно. Тональні відносини між предметами заплутані. Опрацювання форми тоном, кольором та фактурою недостатнє. Проявлено низький рівень володіння художніми матеріалами.

Другий етап – співбесіда(0–50 балів)

Бали	Критерії оцінювання
39 – 50 балів (відмінно)	Виставляється абітурієнтам, які сформулювали свідомі, правильні, повні відповіді на всі поставлені запитання, точно формують означення й правила з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Під час формулювання відповіді абітурієнт застосовує творчий підхід, самостійне залучення знань, отриманих з додаткової літератури. Вступнику притаманні точність у викладенні матеріалу, висока культура мовлення, вільне користування термінологією, вміння застосувати знання на практиці. Абітурієнт має глибокі знання з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, має загальний високий рівень грамотності, високу ерудицію.
26 – 38 балів (добре)	Абітурієнт демонструє необхідний рівень знань з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, вміє грамотно його викласти, не допускає істотних помилок у

	формулюванні відповідей на запитання, вільно оперує матеріалом, знає наукову й довідкову літературу. Проте знання абітурієнтів мають характер обмеженості, не виявляється рівень творчого володіння матеріалом, немає достатньої самостійності в аргументації відповідей. Вступник глибоко й свідомо розуміє матеріал, але нечітко формулює правила, допускає недоліки, які може самостійно виправити. Культура мови висока.
13 – 25 балів (задовільно)	Абітурієнт демонструє низький рівень якості знань з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, дає неповні відповіді на всі поставлені запитання. Вступник виявляє знання правил побудови композиції твору, демонструє певну самостійність у викладенні матеріалу, проте робить це поверхнево із застосуванням певних штампів у відповідях, висновки сформульовані вузько. Має обмежені знання фактичного матеріалу, допускає суттєві неточності в формулюваннях, допускає помилки у відповідях, неправильно формулює те чи інше положення, після вказівок і зауважень екзаменатора частину помилок і недоліків не може самостійно виправити. Культура письмового та усного мовлення, точність викладення мають певні вади, хоча і є мінімально достатніми.
0 – 12 (недостатньо)	Абітурієнт зовсім не розуміє задач екзаменаційного завдання, не володіє матеріалом з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, допускає істотні помилки у формулюванні відповідей на запитання або формально відповідає на окремі запитання, на деякі запитання не дає відповіді, йому важко відповісти на додаткові запитання.

Список рекомендованої літератури:

1. Анисимов Н.Н. Основы рисования: учеб. пособ. для вузов. Москва, 1994.
2. Антонович Є.А., Декоративно-прикладне мистецтво. Львів.: Світ, 1993.272 с.
3. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: Методичні рекомендації. Київ,1991. Ч.6.62с.
4. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикуму у навчальних майстернях: Конспект лекцій для студентів художньо-графічних факультетів педагогічних інститутів, учнів педагогічних училищ і вчителів образотворчого мистецтва й художньої праці. Київ, 1991.Ч.8.95 с.; Ч.9.72 с.; Ч.10.122с.

5. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях : Методичні рекомендації. Київ, 1991. Ч.6. 62 с.
6. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты: рисунок, живопись, композиция. Москва, 1981. 239 с.
7. Боньковська С.М. Ковальство на Україні (XIX-поч.XXст.). Київ: Наук. Думка, 1991. 109 с.
8. Будзан А.Ф. Різьба по дереву в західних областях України. Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. 160 с.
9. Бучинський С.Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ, 1981.
10. Гасюк О.О. Художнє вишивання. Київ :Вища школа, 1989. 247с.
11. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів: Вид-но НАНУ Ін-та народознавства, 2004. 264с.: іл.
12. Даниленко В.Я. Дизайн. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
13. Запаско Я.П. Декоративно-ужиткове мистецтво: словник Т.1. Львів: Афіша, 2000. 364с., іл.
14. Запаско Я.П. Українське народне килимарство. Київ :Мистецтво, 1973. 112 с.
15. Кириченко М.А. Основи образотворчої грамоти. Київ, 1982.
16. Куленко М.Я. Основи графічного дизайну: підручник. Київ: Кондор, 2007. 492с.
17. Ли Н. Основы учебного академического рисунка. Учебник. Москва ,Изд-во Эксмо, 2005. 480с.
18. Лесняк В.И. Графический дизайн (основы профессии). Киев: Биос Дизайн Букс, 2009. 416 с.
19. Норлинг Эрнест. Объемный рисунок и перспектива. Москва: Эксмо, 2004. 160 с.
20. Основы учебного академического рисунка. Москва, 2005.
21. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво: словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга ; Богдан, 2003. 214 с.
22. Плазовська Л. В. Декоративне мистецтво Навч. посібн. 2-ге видання, доповнене. Київ: Кондор-Видавництво. 2017. 308 с.
23. Попов М. Т. Альбом: рисунок, живопись. Київ : ТОВ «Європа Прінт», 2008. 134с.
24. Пучков А. С., Триселев А. В. Методика работы над натюрмортом. Москва :Просвещение, 1982. 160с.
25. Резніченко М.І. Художня графіка: змістові модулі 1, 2: навч.-метод. посіб. для студентів художньо-графічних факультетів. Тернопіль: Навч. книга; Богдан, 2011. 272 с.: іл.
26. Рубля Т.Є. Образотворче мистецтво. Київ: Перун, 2006.
27. Сенин В. Школа рисунка карандашом. Харьков; Белгород: Книжный клуб семейного досуга, 2007. 90 с.: ил.

28. ХаррисонХазэл. Энциклопедиятехник рисунка. Мінськ: АСТ, 2005. 160 с. : ил.
29. Хмельовський О.М. Графіка і основи графічного мистецтва. Луцьк: вид-во Луцького державн. технічного ун-ту, 2003. Кн. 1. 160 с.
30. Шорохов К. В. Основыкомпозиции. Москва : Просвещение, 1979. 303с.
31. Ятченко Ю. М. Мистецтво рисунка. Київ: НАУ, 2005. 60 с.
32. Бобров Ю.Г. Консервация. Реставрация. Воссоздание. Вопросы терминологии / / Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Вып. 13. - М.: ВНИИР, 1990. - С. 5 - 17.
33. Жердзицький В. Є. Живопис. Техніка і технологія: навчальний посібник / В.Є. Жердзицький. – Х. : Колорит, 2006. – 327 с.
34. Зверев В.В. Об истоках и периодизации научной реставрации // Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Вып. 9. - М.: ВНИИР, 1984. - С. 161-167.
35. Зверев В.В. О толковании основных терминов в научной реставрации // Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. - Внеочер. вып. - М.: ВНИИР, 1989. - С. 44-60.
36. Иванова Е.Ю., Постернак О.П. Техника реставрации станковой масляной живописи. – М.:Индрик, 2005.
37. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. /Збірник офіційних документів. – К.:Істина, 2002. – 336 с.
38. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання / І. М. Туманов. – Львів: Аверс, 2010. – 496 с.
39. Крестовский И. В. Мраморная скульптура. Руководство по технике реставрации мраморной скульптуры. Л., 1934.
40. Крестовский И. В. Монументально-декоративная скульптура. Л.- М., 1949.
41. Плендерлис Г. Дж. Консервация древностей и произведений искусства. // Сообщения ВЦНИЛКР, 1964, вып. 10-11.
42. Одноралов Н. В. Скульптура и скульптурные материалы: Учебн. пособие. – 2-е изд.- М.: Изобраз. искусство, 1982.
43. Полимерные материалы. Сб. трудов ВНИИ новых строительных материалов. М., 1967.
44. Кропотов В. Н., Одноралов Н. В. Работа с пластическими материалами. М., 1967.
45. Кардашов Д. А. Синтетические клеи. М., 1976. 8. Лебель М. И. Консервация античной скульптуры из камня. // В сб.: Художественное наследие /ВЦНИЛКР, вып. 3(33), М., 1977, с. 120-141.
46. Реставрация скульптуры из камня. Методические рекомендации / ВХНРЦ им. И.Э. Грабаря. М., 1980.

47. Хемпел К. Ф. Заметки по консервации скульптуры из камня, мрамора и терракоты. Hempbel K.F.B. Notes on the conservation of sculpture, stone, marble and terracota. In: Studies in Conservation, 1968, vol. XIII, No.1. pp. 34-44.

48. Руководство по защите бетона и других строительных материалов методом гидрофобизации / НИИЖБ. М., 1978.

49. Киплик, Д.И. Техника живописи (Текст) : учеб.пособие. Ч.2. Акварель, темпера, пастель и рисунок / Д.И.Киплик.- Изд. 4-е.- Москва ; Ленинград : Искусство, 1947.- 127 с.,(6) л. ил.

50. Кухаренко Руслан, Акварельний живопис (Образотворчі матеріали) : альбом.- К. : (б.в.), 2008.- 40с.: іл.

Інформаційні ресурси:

1. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>

2. Бібліотека українських підручників <http://pidruchniki.ws/>